

Svet ličnih predmeta i privatni prostor Pavla Beljanskog

Vuk Dautović

Ličnost kolekcionara Pavla Beljanskog poznata je najpre kroz njegov Legat, zbirku srpske likovne umetnosti, jedan od najsveobuhvatnijih pregleda umetničke scene prve polovine XX veka, nastajao decenijama, kao odraz njegovog ukusa, erudicije i sakupljačke strasti (Јованов, уредник 2009). Razmatrajući ovu više od pola veka javnu zbirku, formiranu kao odraz njegovog ličnog afiniteta, možemo je poistovetiti sa sakupljačem. Spomen-zbirka istovremeno memoriše dostignuća srpske likovne umetnosti i njene recentnosti evropskim okvirima u momentima kada je nastajala, ali i ličnost samog Beljanskog koji je dalekovido sagledao njen potencijal. Time njegova zbirka postaje sećanje na umetnost samu, ostavljajući ličnosti kolekcionara ulogu medijatora između kulturnoistorijskog i umetničkog narativa sabranih dela i njihovog etabliranja kao remek dela nacionalne umetnosti činom njihovog trajnog javnog izlaganja i memorisanja, gestom legata.¹⁾

Njegova volja međutim nije bila da ostane zapamćen samo kroz pomenutu kolekciju. U tom smislu, važno je prepoznati značaj, manjeg dela legata, odnosno Memorijala Pavla Beljanskog, osmišljenog kao spomen na ličnost samog Beljanskog i, ne manje važno, porodice iz koje je potekao. Memorijal Pavla Beljanskog sastoji se od zbirke njegovih ličnih predmeta i memorabilija, nameštaja i pokućstva, te predmeta primenjene umetnosti, kao i onih slika koje je sakupljao tokom svojih početaka u mladosti, a koje pripadaju korpusu evropske umetnosti. Predmeti koji su okruživali Beljanskog u njegovom domu, pamte ga onakvog kakav je

---

1) Legati privatnih umetničkih zbirki, prisutni su u našoj sredini kao poseban vid savremenog kulturnog priložništva, o čemu svedoče: Zbirka ikona Sekulić (Радојчић и др. 1967), Legat primarijusa dr Darinke Smodlake (Marinković 1984), Zbirka Flegel (Vujović 1963) i mnogi drugi.

bio na sceni sopstvene privatnosti, deo su lične istorije i ogledalo intimnog sveta velikog kolekcionara.

Tokom renoviranja zgrade u kojoj je smeštena Spomen-zbirka Pavla Beljanskog započeto 1965. godine, dozidan je prostor za smeštanje njegovog Memorijala, osmišljenog kao ambijentalna i muzejska celina, koja je za cilj imala da prikaže obitavalište donatora u krugu umetnosti, bliskih porodičnih likova i ličnih predmeta. Graditeljska obnova potrajala je do smrti Beljanskog 1965. godine. Nakon legatorove smrti, i uz saglasnost zakonskih naslednika porodica Isaković, Jaksimović i Džor-deski, izdvojen je četrdeset i jedan predmet kao i arhiva koji su sačinili korpus današnjeg Memorijala Pavla Beljanskog. Sama Spomen-zbirka, i pomenuti Memorijal otvoreni su za javnost 18. novembra 1966. godine (Јовановић 2009: 338–350).

Oblikovanje privatnog prostora porodice Beljanski

Lična istorija uvek je vezana za okvir porodice, njenu egzistenciju na određenom prostoru, kao i sve one događaje i zapletenosti koji pojedince kasnije određuju (Јурсенар 1996). Poreklo Beljanskih vezano je za Sremske Karlovce: krajem XIX veka, otac Pavla Beljanskog, doktor Svetozar, jedan je od mnogih Prečana koji su prešli sa svojimima u Srbiju iz Austrougarske. Sam Pavle rođen je na Dunavu, u Velikom Gradištu, da bi porodica potom prešla u Svilajnac. Boravak u ovom gradu bitno je odredilo iskustvo bugarske okupacije i Prvog svetskog rata, jer su kuću porodice Beljanski, sa velikom bibliotekom i pokućstvom, spalili Bugari 1915. godine. Težak okupacioni period za porodicu, učešće u ratu, uključujući i gubitak oca, usloveli su da nakon uključivanja Pavla Beljanskog u državnu administraciju i početka diplomatske karijere, njegova porodica delom pređe u Beograd (Јовановић 2009: 17–41).

Novi početak za porodicu vezan je za život u Beogradu, u koji se majka Pavla Beljanskog, Milana, preselila sa svoja dva sina, u stan u Studentskoj ulici broj 47, gde su boravili do 1922. godine (Јовановић 2009: 46). U tom smislu, nabavka novog pokućstva i mobilijara, bila je potrebna ne samo u funkcionalnom smislu, već i kao odraz želje da se iznova izgradi porodični ugled i bogatstvo, što je usled često promenljivih istorijskih okolnosti u srpskoj sredini važno gotovo kao opšte mesto i dokaz vitalnosti porodica, koje su svoje poreklo ispravno shvatale najpre kao etički kapital. Tada, službujući u Berlinu, za novi porodični dom, Pavle Beljanski nabavlja salon u čipendejl stilu, izložen u Memorijalu, kao i trpezariju sa okruglim stolom. Može se reći, dva gotovo ključna elementa

u toposu građanskog enterijera koji formiraju reprezentativnu celinu: salon vezan za primanje, zauzima centralno mesto scene na kojoj se prepliću porodični privatni i javni prostor, kao i trpezarija koja artikuliše porodični život na sličan način (Вујовић 2007: 283). Predmeti koje je Beljanski kupovao, obilazeći antikvarijate evropskih gradova, nisu bili namenjeni formiranju nekakve zbirke, već su bili odraz njegovog ličnog afiniteta u vremenu koje je oblikovanje privatnog prostora shvatalo na drugačiji način.²⁾ Veći deo fonda današnjeg Memorijala, pojedinačnih predmeta i nameštaja, nabavljen je između dva rata, sa izuzetkom par nasleđenih sitnih memorabilija koje su preživle selidbe i stradanja. O nabavci pojedinih komada ostala su svedočanstva, poput karakteristične duborezane škrinje, nastale na području Nemačkih zemalja, s kraja XVIII veka, nabavljene u Beču, gde je Beljanski imao bliske rođake (Јовановић 2009: 48).

Imajući u vidu da se u oblikovanju ličnog prostora, u svakom smislu ogleđa vlasnik, promene njegovog ukupnog kulturnog iskustva, tokom vremena iznova redefinišu njegov ukus, unoseći promene u enterijer u kome boravi. Stoga se može reći da oblikovanje privatnog prostora traje čitavog života, usložnjavajući se nasleđenim uspomnama na one koji su bili pre nas.³⁾ Kada se vremenom profilisala jasna ideja o kolekciji likovnih dela srpskih umetnika, kojoj je Beljanski bio pasionirano posvećen, njegov privatni prostor postao je ogledalo upravo onog dela njegove individualnosti koja je dobila lični prostor i autonomno mesto povlačenja, udobno za sopstvo. Stoga je ovaj Memorijal i važan, budući da reflektuje upravo taj deo ličnosti, spajajući individuu i kolekcionara Pavla Beljanskog.

Locus amoenus Pavla Beljanskog bio je stan u Beogradu, koji se nalazio u zgradi Prvog dunavskog parobrodarskog društva iz Beča, na uglu Gospodar Jevremove i Kapetan Mišine ulice na Dorćolu. Zgradu su projektovale arhitekta Aleksandar Pop i Stevan Tobolar. Izvedena je kao reprezentativno zdanje sa šesnaest stanova i ulazima iz Kapetan Mišine i Gospodar Jevremove ulice te dvorištem u kome je bio vrt. Stanovi u zgradi bili su najsavremenije opremljeni, salonske strukture, i veoma

---

2) O nameštaju i nameštaju beogradskih enterijera s početka XX veka zna se malo (Marković 1992: 99); fenomen estetizacije svakodnevice, uređivanjem i ukrašavanjem mesta stanovanja, praksa je personalizacije prostora koja za posledicu ima izgrađivanje vlastitog stila. U tom smislu nabavka dragocenih i antikvarnih predmeta među dobrostojećim beogradskim građanstvom u pomenutom periodu, bila je gotovo normativ (Вујовић 2007: 283–284).

3) Primer građanskog doma, shvaćenog kao ambijentalna kulturna celina koja se transgeneracijski oblikuje i nadgrađuje, može biti prepoznata u domu Jevrema Grujića u Beogradu (Vujović 1966), ili kući porodice Karamata u Zemunu.

Zgrada Prvog dunavskog parobrodarskog društva iz Beča,
na uglu Gospodar Jevremove i Kapetan Mišine ulice u Beogradu

kvalitetne izvedbe. Pored poslovnih prostorija i stana za Direktora društva na prvom spratu zgrade, preostalih četrnaest stanova bilo je namenjeno za činovnike. Onovremena štampa svedoči da je recepcija same zgrade u javnosti naišla na divljenje, karakterišući je kao veoma moderno zdanje (Јанакoвa Грyјић 2006: 152–156; Дрљeвић 2007: 127–133).

Stan, na drugom spratu, u kome je živeo Beljanski, projektovan je za činovnike i njegova struktura bila je četvorosobna, s nusprostorija-

Enterijer sa delom Čipendejl salona, kanabetom i flamanskom tapiserijom u pozadini

ma. Iz antrea, se naspram ulaznih vrata, ulazilo u trpezarijuna koju se nadovezivao salon Pavla Beljanskog, dok su levo od antrea bile soba Predraga Isakovića i salon Nikole Beljanskog, a sa desne strane su se nalazili kuhinja, toalet i ostava (Јовановић 2009: 273). Razdvajanje funkcija prostorija u životnom prostoru stanova poput ovog, sa trpezarijom kao centralnom odajom i salonom odvojenim francuskim vratima, bočnim sobama i ekonomskim prostorijama, karakteristično je za međuratni Beograd, tvoreći takozvani „beogradski stan”, kao jasno diferencirano arhitektonsko rešenje (Путник 2012: 162). U tom smislu izbor porodice Beljanski nije bio nasumičan, već je odražavao najsavremeniji izbor u vremenu kada je načinjen, kao i jasan odraz njihovog društvenog statusa.

Opremanje enterijera ovakvog stana, takođe odgovara beogradskom građanskom habitusu, kome su pripadali Beljanski. Tridesetih godina XX veka, u beogradskim enterijerima i dalje su u modi bili saloni

i stilski nameštaj poput: Marije Terezije, Luja XVI, ampira i bidermajera, kao i neo-stilova epohe istorizma, važeći za merilo lepote i dobrog ukusa. U to vreme popularno je opremanje prostorija u različitim stilovima, a kvalitetu se poklanja naročita pažnja, te su pojedinačni komadi najčešće izrađivani od politiranog drveta: brezovine, jasena, topole ili mahagonija (Путник 2012: 160–161). Takođe, nabavka solidnog i kvalitetnog stilskog nameštaja, kome vremenom vrednost raste, mogla se posmatrati kao mudra investicija i još jedan od vidova obezbeđivanja i formiranja pokretnog porodičnog kapitala. Diferencijacija prostora u salonskim stanovima, ponekad se ogleda kroz imena koja im se daju prema boji salonskog mebla.

Kao što je napomenuto, mali je broj autentično sačuvanih i opremljenih enterijera u Beogradu iz ovog perioda. Stoga je Memorijal Pavla Beljanskog s predmetima koji se u njemu nalaze, važno svedočanstvo iz koga se takođe mogu rekonstruisati ukus, navike i kultura prestoničkog, a i šire srpskog građanstva, iz međuratnog perioda.

Stan Pavla Beljanskog, na osnovu sačuvane građe bio je opremljen upravo prema iznesenim principima. Salon je u skladu sa funkcijom koju je u životu ondašnjeg društva imao, kao najvažnija prostorija sa aspekta socijalne i porodične komunikacije, bio opremljen čipendejl salonskom garniturom izvedenom od mahagonija, koja se sastojala od trosedne klupe, okruglog stola, i uobičajene dve stolice sa, i dve stolice bez naslona za ruke. Na stolu je bila bronzana figura **Eskulapa**. U salonu se takođe nalazilo udobno kanabe, iza koga je stajala flamanska tapiserija sa biblijskim motivom Gostoljublja Avramovog, datovana u XVI vek, koju je Beljanski nabavio za vreme službe u Italiji (Јовановић 2009: 89). Pod salona bio je zastrt orijentalnim tepihom, dok je sa tavanice visio holandez luster s dvanaest svetiljki. U ovoj prostoriji takođe se nalazila biblioteka izrađena od politiranog drveta, kao i slike evropskih majstora, te jedan mali paravan i detalji poput bakarnog ćupa, orijentalne izrade, koji se nalazio na biblioteci, a danas je izložen u Memorijalu. Na suprotnom kraju prostorije, nalazio se u uglu pisaći sto, tipa *bureau a cylindre* od politiranog drveta, poreklom iz Engleske dopunjen vitkom politiranom stolicom u stilu secesije. Do njih je postavljena manja zastakljena biblioteka, a do ove zelena salonska garnitura koju čine dvosed s rukohvatima i dve stolice bez rukohvata, izvedena u epohi istorizma u stilu drugog rokokoja. Pomenuti salon dopunjen je bidermajerskim stočićem, koji po tipu pripada stolovima za šivenje, ali se dimenzijama i izgledom uklapao u celinu salona. Desno od ove salonske garniture bio je polukružni bife (*commode demi-lune*), od tamnog drveta, na kome je stajala masivna klasicistički izvedena srebrna žardinjera. U uglu je bila bela fajansna kaminska maska, s vratnicama u vidu mesingane rešetke.

Deo enterijera sa pisaćim stolom, bibliotekom i salonom u stilu drugog rokokoa

Na gornju ploču Beljanski je postavio svoj portret, koji je vajao Sreten Stojanović i jednu srebrnu vazu. Prostor iznad, gotovo dosledno, zaokružen je baroknim zidnim ogledalom poreklom iz Holandije s kraja XVII i početka XVIII veka, a pripada tipu jastučastih ogledala. Izvedeno od drveta i ukrašeno tehnikom intarzije, sa zrcalnim staklom brušenih ivica, danas je u vlasništvu porodice Isaković (Јеврић Лазаревић 1982: 23–24). Pored slike Vlaha Bukovca, **Velika Iza**, u salonu su bile izložene slike koje pripadaju korpusu evropske umetnosti i dosledno su obrađene u ovoj monografiji. Eklektički karakter salona, preko slika italijanske renesanse i baroknog klasicizma, biva zaokružen kompleksnim istorizmom XIX veka, sabirajući gotovo sve istorijsko-umetničke epohe, kroz koje se Pavle Beljanski kretao, učio o njima i razumevao ih, tokom svog životnog i kolekcionarskog puta. Simbolički potencijal wunderkammera, salona kao ambijentalne celine, biva preobražen u pozornicu soci-

Ugao trpezarije sa foteljom u stilu Luja XIV i baroknom komodom

jalne komunikacije (Gofman 2000: 114–146), tek prisustvom humane interakcije u njemu.⁴⁾

Salon Pavla Beljanskog bio je mesto okupljanja najpre umetnika i intelektualca, s kojima se tokom svoje diplomatske i sakupljačke karijere susretao. Ova druženja odvijala su se kako u međuratnom i ratnom periodu, tako i nakon njega. Saloni kao književno-umetnička okupljanja koja su sabirala elitu onoga vremena, u Beograd su, oponašanjem francuskog kulturnog modela, stigli preko Srednje Evrope, oblikujući sfe-

4) Na ovom mestu mora se povući paralela između salona gospodina Beljanskog i opisa stranog beogradskog stana s čipendejl salonom, iz romana *Lagum*, Svetlane Velmar-Jančković: „Ipak je, tvrdili su moji oduševljeni gosti, mali salon delovao ne samo elegantno nego i privlačno: nismo imali kamina ali se ni radjatori nisu videli, zaklonjeni maskama i zavesama; ...Moj muž me je pohvalio što sam, razmeštanjem i unutrašnjim uređenjem, uspelada sačuvam nešto od duha engleskog 18. veka u jednoj sasvim neengleskoj, relativno modernoj beogradskoj nastambi” (Velmar Jančković 1991: 81–82).

Trpezarija u stanu Pavla Beljanskog

ru *produžene privatnosti*, kao specifičnog vida porodičnog i socijalnog funkcionisanja (Вујовић 2007: 284–285).

U trpezariji se nalazio gotovo tipski servan namenjen čuvanju trpezarijskog posuđa, načinjen od crnog drveta, iznad kog je stajala slika velikih dimenzija **Pejsaž sa pustinjakom**. Na servanu je izlagan dragoceni porcelan i srebrni komadi poput masivnih poslužavnika i svećnjaka. Trpezarijski sto, okrugao, sa stolicama čija profilacija prati konture servana, načinjeni su od crnog drveta. Uz sto i servan, kao obavezna, bila je postavljena i zastakljena vitrina, u kojoj se izlagala stona srebrnina, porcelan i kristal, čime se zaokružuje trpezarijska celina. Iznad stola, visio je luster tipa holandez, veoma karakterističan za građanski enterijer: na kraju visećeg masivnog lanca nalazi se obično baluster sa jednom ili dve kugle iz kojih se radijalno šire šest, osam ili dvanaest voluta s svećama (električnim sijalicama). Na trpezarijskom zidu bila je izložena tapiserija

Deo trpezarije sa beržerom, gramofonom i bibliotekom

sa scenom iz *Svete istorije*. Bočno od tapiserije bili su postavljeni kovani metalni zidni svećnjaci, stvarajući s njom zasebnu ambijentalnu i stilsku celinu. Ispod je bio mali sto za serviranje u obliku staklene kutije, za izlaganje dragocenosti, u kome su bili pohranjeni pojedinačni predmeti poput srebrnog litijskog krsta iz XV veka, mediteranske provincijencije. Gornja ploča ovog stola, sačinjena je iz dva dela, od kojih gornji poseduje ručke i po potrebi je služio kao poslužavnik. U uglu trpezarije nalazila se mala izdužena, zastakljena biblioteka od politiranog i delom intarzirano drvetu, s pet pregrada za knjige, po uzoru na nameštaj u stilu Luja XVI, takođe u Memorijalu, a do nje beržera od crnog drvetu u stilu Luja XVI. Nasuprot je stajala barokna komoda sa fiokama, iznad koje je visilo ovalno ogledalo. Na komodi bili susvećnjak i jedan od odlivaka antičkih reljefa koji je takođe izložen u Memorijalu. Pored je bila postavljena fotelja u stilu Luja XIV. Trpezarijski prostor tradicionalno

ukrašava srebrnina, što je kao simbolička manifestacija građanske kulture uobličeno tokom XVIII i XIX veka. Srebrne mobilie, poput pribora za jelo, stonog posuđa, svećnjaka ili predmeta za kućnu radinost i drugih objekata iz domena primenjene umetnosti, zaokružuju sliku reprezentativnog građanskog doma (Тимоотијевић 2006: 494–496). Tako su se u trpezariji Pavla Beljanskog nalazile srebrne frutijere, svećnjaci, te istoristička rokajna ovalna posuda sa amoretima, danas u zbirci Memorijala.

Trpezarijski prostor uobličen je eklektički, postupno, različitim predmetima, od osnovne konture koju čini sama trpezarija, nabavljena tokom berlinske službe dvadesetih godina XX veka, do tapiserije sa motivom iz *Svete istorije*, nabavljene nakon Drugog svetskog rata u Beogradu. Pored primarne funkcije vezane za obedovanje, trpezarija je Beljanskom bila i mesto opuštanja, dopunjena udobnim foteljama, knjigama i neizostavnim gramofonom, sa koga je dnevno, gotovo u vidu ličnog rituala, za vreme i nakon ručka slušao dela klasične muzike, tvrdeći da: „to zadovoljstvo ni carevi sebi nisu mogli da priušte” (Јовановић 2009: 56; 76). Takođe, trpezarija Beljanskog bila je i svojevrsni javni prostor za prikazivanje tek nabavljenih dela za kolekciju: postavljao ih je na komode i izlagao ih sudu javnosti, prijateljima i umetnicima s kojima se družio.

Predmeti primenjene umetnosti iz lične i porodične zaostavštine

U Memorijalu Pavla Beljanskog čuva se i mali broj sasvim ličnih predmeta, možemo reći sitnica, koje su preživele putovanja, ratove i selidbe. Ovi raznoliki predmeti izloženi su u jednoj od vitrina, projektovanoj posebno za njih, tako da sa slikama njegovih preminulih srodnika i predaka, oblikuju porodični mikro narativ unutar Memorijala.

Prateći te objekte možemo naslutiti odraz priče, kroz stvari koje je Beljanski upotrebljavao, nosio sa sobom i koristio tokom života. U vitrini se nalazi naliv pero od crno-zelene plastike marke Mont Blanc, i jedna nešto starija držalja za pero, ćilibarne boje, koja se koristila uz pomoć mastionice. Važan segment poslovnog života Beljanskog bio je vezan za korespondenciju i dokumentovanje gotovo svega što je radio. Noseći diplomatski mač i pero intelektualca, ostvarivao je ravnotežu aktivnog i kontemplativnog života, toliko cenjenu u renesansi, kao pomenutom, idealnom domenu njegove persone. Pored pribora za pisanje, sačuvana je i jedna njegova posetnica na francuskom: *Paul Beljanski Secretaire de la Legation du Royaume des Serbes, Croates et Slovenes*. Uz ovo, kožna futrola sa cvikerom, koji se sastoji od stakala i pozlaćene štipaljke, kojom se cviker držao na nosu, pohranjena je u istoj vitrini. Zanimljiv detalj je i metalna lupa marke ZRAK, koju je Beljanski koristio prilikom

Porcelanska šolja fabrike Rosenthal Sanssouci

konošerskog ispitivanja umetničkih dela, slika, antikviteta i dragocenih objekata s kojima se tokom života susretao. Komplementaran ovim optičkim pomagalicama, koja su bila i potreba ali i moda jednog vremena, je mali zeleni metalni pozorišni dvogled, dekorisan zeleno obojenom kožom i mesinganim prstenovima, marke Busch Multinett. Poznata je činjenica da je Beljanski bio strastveni ljubitelj klasične muzike, te ova kva vrsta akcesoara, namenjena praćenju operских i baletskih predstava ili konjskih trka, otkriva njegovu ličnost u smislu izvesnog dendizma.

Kao esteta, Beljanski je bio dosledan u izboru predmeta vezanih za umeće konzumiranja sitnih zadovoljstava svakodnevice, poput ispijanja kafe ili žestokih alkoholnih pića. Sačuvana je porcelanska šolja s tacnom, ukrašena kobaltom i cizeliranom srebrnom floralnom aplikacijom pečenom zajedno s glazurom, što je retka, zahtevna i rafinirana tehnika fabrike Rosenthal Sanssouci. Pored ove šolje sačuvana je mala staklena čaša pozlaćenog ruba s graviranim grbom Kraljevine Srbije⁵⁾. Ovakve čaše proi-

5) Budući da se dosadašnje poznavanje zbirke temelji na različitim izvorima, nije sasvim izvesno kada su i pod kojim okolnostima predmeti uvršteni u istu, a obzirom na to da su izloženi u Memorijalu i oni su predmet ovog istraživanja.

zvođene su u Srbiji, u jagodinskoj fabrici stakla, ili su uvođene pa gravirane (Маринковић 1985: 15–20). Takođe, dva prstena za salvete, vezana za postavljajne trpeze, sačuvana su u ovoj vitrini Memorijala: jedan od mesinga s ovalnim kartušom za monogram i damastnom servijetom, te još jedan nešto manji, orijentalne izrade, rezan od ćilibara. Uz ove predmete je i jedna ukrasna ćipka, izrađena od srmenih niti, zlatne boje. Sadržaj vitrine zaokružen je medaljonom na lancu: duble okvirom od mesinga, u kome su kolorisane fotografije, na aversu Milane, a na reversu dr Svetozara, roditelja Pavla Beljanskog, izrađene na metalnoj foliji prevučenoj celuloidom. Uz ovu memorabiliju, postavljene su i fotografije na hartiji, na kojima je Pavle Beljanski: na prvj

s majkom i porodicom, a na drugoj s bratom Nikolom. Takođe u zbirci se nalazi i porcelanska šatula u formi grozda, belo glazirana s pozlatom i zelenom glazurom na listu loze, sačinjena iz dva dela, recipijenta i poklopca, namenjena čuvanju sitnih dragocenosti. Šatula je bila verenički poklon iz Beča baki po majci Pavla Beljanskog, Ane, od budućeg muža Konstantina-Koste Kostića. Ovu zbirku ličnih predmeta, zaokružuje svećnjak od posrebnog mesinga, u vidu plitke tacne s ručkom i rozetom za jednu sveću. Ovakvi su svećnjaci izrađivani tokom XIX veka za domaću upotrebu, za kretanje unutar kućnog prostora. Na simboličan način svećnjak s dogorelom svećom opominje na čuveno geslo *memento mori*, dok posmatramo ono što je ostalo od malih ličnih predmeta iz zaostavštine porodice Beljanski.

Među objektima koji se danas čuvaju u Memorijalu, a nalazili su se u posedu gospodina Beljanskog je i ovalna srebrna ćinija u stilu drugog rokoka, nastala u drugoj polovini XIX veka. Ova posuda elipsastog oblika, dekorisana nepravilnim rokajnim kartušima s amoretima koji

Medaljon sa kolorisanom fotografijom Milane Beljanski

Litijski krst, polovina XV veka

drže lovorove vence na drškama, rad je jedne od najprestižnijih bečkih zlatarskih radionica V. Mayer-Soehne, koja je imala status dvorskog liferanta Austrougarske dvojne monarhije, i izrađivala ordenje za Bečki dvor. Ova posuda, karakteristična je i zbog umetka pozlaćenog galvanoplastičkom metodom, koji prati njene konture u potpunosti, a služio je da zaštiti sadržaj od srebrne patine. Izvedena u epohi istorizma, tipičan je primer kvalitetnog industrijski proizvedenog srebrnog komada (Koprčina 2000: 381–382).

Još par predmeta primenjene umetnosti, koji su pripadali Beljanskom, izloženi su u pomenutom stolu za serviranje u vidu staklene vitrine-bifea s poslužavnikom, koji se nalazio u njegovoj trpezariji. Sto se sastojao od pravougaonog drvenog okvira-poslužavnika, s brušenim staklom i pozlaćenim ručkama, te postolja u vidu kutije, takođe zastakljene i postavljene na noge tipa izvijenog oslonca.

U njemu je izložen litijski krst od pozlaćene bronzne i srebra, s drvenim jezgrom i gvozdenim klinom, kojim se pričvršćivao za dršku. Datovan je po svojim stilsko-morfološkim karakteristikama u prvu polovinu XV veka, kao delo majstora iz neke od italijanskih radionica (Knez 2010: 53–55; 198–199). Izveden je u duhu pozne gotike i rane renesanse; na prednjoj strani je Raspeće, u gornjem kraku je dopojasna figura Boga oca, desno i levo na horizontalnim kracima su Marija i Sveti Jovan, dok je u donjem kraku dopojasna figura Marije Magdalene. Na drugoj

strani krsta je Madona s Hristom u centralnom delu, iznad nje je amblematski evharistični piktogram iskupiteljskog milosrđa–pelikan u gnezdu koji svojom krvlju hrani mladunce (Тимотијевић 1996: 216–217). U bočnim kracima i na dnu krsta, ponovljene su figure s prednje strane. Krst je bočno ukrašen iskucavanim srebrnim trakama, kao i pozlaćenim bronzanim kuglicama.

Drugi vredan predmet je fišeklija od srebra sa pozlatom, nastala na području Osmanske imperije u XVIII veku, izvedena tehnikama livenja i ažuriranja, uz upotrebu iskucavanja, graviranja i filigrana. Na prednjoj strani je pozlačena floralna rešetka s dva prelomljena luka i vazom u sredini i ružom u centru, dok su u uglovima cvetovi od filigrana ukrašeni rombovima i granulama. Na poledini, koja je glatko polirana, središte je ukrašeno srpom izlazećeg polumeseca, amblemom Osmanske imperije, formiranog od floralnih ornamentata, a uglove ukrašavaju pupoljci. Bočne strane su dekorisane floralnom ornamentacijom i sadrže alke za gajtan; poklopac je polukružan, s prikazanom ružom u sredini. Ovaj predmet u potpunosti nosi obeležja levantskog baroka i deo je šireg korpusa sličnih objekata nastalih u balkanskom zaleđu (Радојковић 1974).

Još jedan predmet, potekao iz kulturnog kruga Osmanskog carstva, koji je bio u posedu Pavla Beljanskog, po svemu sudeći noviji po nastanku, je divit pribor za pisanje. Sastoji se od mesingane futrole za pera na koju je pričvršćena mastionica. Divit je liven od mesinga i potom ukrašen višebojnim emajlom, koji je koncipovan tako da prati geometrijski i cvetni ukras po njegovoj površini. U zbirci se takođe nalaze uramljene četiri fajansne pločice, koje pripadaju Iznik tipu osmanske polihromne keramike. U skladu s karakteristikama ove keramike, središnji ornament je formiran kada su pločice sastavljene, i u vidu je kružne rozete, dok je oko njega formiran preplet od raznobojnih cvetova karanfila.⁶⁾ Orijentalnog stila je i ćup od bakra, posrebre i tradicionalno ukrašen iskucavanjem floralnih motiva kombinovanih s medaljonima koji sadrže predstavu čaplje. Po tipu je blizak delima nastajalim u persijskom kulturnom krugu. U ovu grupu objekata, a poreklom sa Dalekog istoka, u Memorijal je pohranjen i jedan okrugli tanjir od belog porcelana sručno dekorisanim figuralnim scenama i ornamentima u plavoj boji, pod glazurom. Tema prikazana na njemu vezana je za slike putovanja.

Svestranom ličnošću kakvu je imao, Beljanski je uspeo da u svoja pretežno evrocentrična interesovanja, uključi i predmete koje je prepoznao kao vredne, a koji pripadaju domenu Orijenta, što je prostoru u kome je živio, davalo dodatni kosmopolitski karakter. Beljanski je kao diplomata, dolazio tokom svoje profesionalne karijere u dodir s različ-

---

6) O posebnosti i značaju ovog tipa orijentalne keramike vidi: <http://mini-site.louvre.fr/trois-empires/en/ceramiques-ottomanes.php> (pristupljeno 15. 01. 2012).

Drvena škrinja (1789)

tim podnebljima i kulturama, uvrstivši ponešto što je na njega ostavljalo utisak u stvarnu svakodnevicu.

Među izloženim predmetima, koji su nekada bili deo doma Pavla Beljanskog, nalaze se i dve tapiserije, nejednakih dimenzija. Prva, veća, sa scenom Gostoljublja Avramovog, koja se nalazila u salonu i druga manja, sa scenom iz *Svete istorije*, koja je bila izložena u trpezariji. Velika zidna tapiserija čija je tema starozavetno Gostoljublje Avramovo smešta ovaj događaj u vrt sa hramom u pozadini. U prvom planu levo je figura Avrama koji kleči u molitvi, kome s desna prilaze anđeli. Naglašeni kovrdžavom kosom i bogatom draperijom, oni blagosiljaju praoca Avrama. Scenu u drugom planu posmatra njegova žena Sara, dok u trećem planu,

u zelenilu vrta za punom trpezom sede tri anđela. Tapiserija je izvedena od vune i svile, na lanenoj osnovi, plavo smeđeg tonski nijansiranog osnovnog kolorita, dok je bordura naknadno dodata. Tapiserija je delo flamanske radionice i može se datovati na kraj XVI veka.

Druga, sa scenom iz *Svete istorije*, sadrži grupu od sedam figura, dopojasno prikazanih, u razgovoru. Dominantna je muška figura u ornatu, s krstom, i grupa od nekoliko muškaraca s bradama, i jedne ženske figure pokrivenne glave. Ova grupa postavljena je u predeo kojim dominira nebesko plavetnilo. Tapiserija je tkana od vune i svile na lanenoj osnovi, uz upotrebu plavog, belog i smeđeg konca u prirodnim nijansama, u nekoj od, takođe flamanskih radionica polovinom XVII veka.

Tradicija ukrašavanja prostora enterijera i zidova, tkaninama i tekstilnim dekorom u Zapadnoj Evropi veoma je duga. Najcenjenije bile su flamanske tapiserije, proizvedene u Arasu još od XIV pa gotovo sve do kraja XIX veka. Zbog velike potražnje izvožene su na mnoge evropske vladarske i plemićke dvorove. Tapiserije koje su postavljane na zidove (*carpette atorno la camera*), mogle su prikazivati profane teme poput scena lova i dokolice, te parkova i zamkova, uglavnom jednostavnog narativnog karaktera. Dublji moralizatorski i religiozni smisao imale su tapiserije koje su za svoje teme birale događaje iz *Svete istorije* ili *Biblije*, i kao takve jače su uticale na posmatrača (Стојановић 1984/1985: 9–17; Siniscalco-Spinosa i dr. 1988).

Pojedinačni komadi mobilijara

Pojedinačni komadi nameštaja, u trenucima kada ih je Pavle Beljanski nabavljao, bili su odraz njegovih prilika i ukusa, ali posmatrani svaki za sebe mogu saopštiti još detalja koji ih svrstavaju u dela primenjene umetnosti, kao i artefakte novije kulturne istorije iz domena privatnosti. Među sačuvanim komadima pažnju svakako najviše privlači drvorezbarena škrinja, nastala na području nemačkih zemalja u XVIII veku, pod jakim uticajem pozne gotike i renesanse. Sa detaljima u duhu pojedinih francuskih dvorskih stilova, pravi je primer osamnaestovekovnog eklekticizma. Konstrukcija škrinje ponavlja u svojoj osnovi poznogotske komade. Sastoji se od kovčega nad kojim su postavljeni tordirani stubovi koji drže drveni baldahin. Po opštim karakteristikama čelo baldahina, tordirani stubovi i profilacija lajsni su barokizirani. Svod ili nebo baldahina je renesansno kasetirano, dok su pojedini detalji naslona još uvek gotske orijentacije. Pilastru sadrže figure Atlanta, karijatida i groteskni maski u manirističkom stilu, dok se iznad tordiranih stubova koji nose baldahin nalaze figure čoveka i žene, iza kojih su uske i dugačke fio-

Stolica sa naslonom za ruke, Čipendejl salon

ke–tajni pretinci za sakrivanje dragocenosti. Srednji deo naslona podeljen je u tri lučne kasete sa scenama: Nalaženje Mojsija, Josif i Potifarova žena, Rahela na bunaru. Čeona strana škrinje takođe je kasetirana, dok se u sredini nalazi okrugli medaljon s figurom kaluđera oivičen lovorovim vencem. Uz rub sedišta urezano je ime *Hinrich Wilkeni* godina 1789. Škrinja počiva na okruglim pogačastim nogama spređa i kockastim s leđa. Sedište čini mobilna daska koja otvara prostor za smeštanje stvari i robe. Škrinja je načinjena od hrastovine, rezane i potom bajcovane i lakirane.

Škrinje su jedan od najstarijih elemenata upotrebljivanih pri opremanju enterijera. Funkcija im je raznolika: služile su za čuvanje dragoceno-

sti, knjiga ili hrane, na njima se moglo sedeti ili spavati. U osnovi imaju kovčeg, koji može biti nadgrađen drugim elementima. Tek u vreme baroka, pojavom komoda, ovaj komad nameštaja postepeno gubi važnost (Ajzinberg 2007: 265).

Salon izrađen po kanonima čipendejl stila (*Chippendale*), tokom XIX veka, nabavljen je dvadesetih godina u Berlinu za vreme diplomatske službe, kao jedna od prvih većih akvizicija mobilijara Pavla Beljanskog, namenjenih opremanju doma. Sastoji se od trosedne klupe, stolica i okruglog stola sa ivicom rezbarenom motivima u obliku reljefnog lišća i cveća (v. str. 95). Svi komadi salonske garniture imaju izvijene nogare, izvajane u obliku lavlje šape s kuglom na dnu. Nasloni stolica krivih su linija u gornjem delu, dok rezbarene volute služe kao podupirači za sedišta stolica i ploču stola. Sredina naslona izrezana je tipa *open-work* i obrađena kao preplet traka, rozeta i lišća. Jedna od osnovnih karakteristika čipendejl nameštaja je gotovo isključiva upotreba mahagonijevog drveta, kao što je slučaj i sa opisanim salonom, koji je tamno bajcovan

i politiran. Salon je prvobitno bio tapaciran dezeniranom ljubičastom brokatnom presvlakom sa floralnim motivom, prošaranom metalnom niti, karakterističnom za XIX vek, bliska tekstilu tkanom u engleskim radionicama poput Spitalfidsa (Kenworthy-Browne 1979: 241–255).

Istorija primenjene umetnosti u izradi nameštaja u Engleskoj, podeljena je na periode koje određuju različite vrste drveta, dominantno korišćene u određenoj epohi: doba hrastovine, oraha, mahagonije i egzote–saten drveta.⁷⁾ Period mahagonija obuhvata XVIII i prvu polovinu XIX veka, najplodniji period u izradi engleskih komada. Skupoceno drvo mahagonija, zbog svoje čvrstine, sporog propadanja i podatnosti pri rezbarstvu, potisnulo je orahovinu. Mahagoni je oličavao vladare iz kuće Hanovera ili Džordžijanski period, koji stilski pokriva faze zrelog baroka, rokokoja i neoklasicizma. Jedan od vodećih umetničkih stolara Tomas Čipendejl (Thomas Chippendale, 1718–1779) imao je veliki uticaj na zemlje Komonvelta. Njegov stil predstavlja mešavinu francuskog rokokoja, engleske gotike, holandskog baroka i kineske umetnosti. Svoje nacрте publikovao je u knjizi *The Director*, koja je bila vodič generacijama umetničkih stolara (Бујић 2006: 51–52).

Pored ovog u Memorijalu se nalazi i manji salon, iz epohe istorizma, u stilu drugog rokokoja. Čine ga dvosed sa rukohvatima i dve stolice bez rukohvata, rezbareni i politirani, danas presvučeni zelenim bidermajerskim meblom. Forme su bokaste, dok su jedini rezani ukrasi u vrhu naslona dvoseda i stolica, u vidu voluta, sa školjkastim ornamentom između njih. Ova tendencija obeležena smenjivanjem različitih neo-stilova, tokom XIX veka, zahvatala je i područja Austrougarske, u kojoj treba tražiti poreklo pomenutog salona (Brdar-Mustapić 2000: 339–348).

Pomenuti salon u stanu Beljanskog bio je dopunjen niskim stočićem koji po tipu pripada stolovima za domaću radinost, s fiokom ispod gornje ploče, postavljen na noge u obliku lire, dodatno učvršćene, izvišenim osloncem od kovanog gvožđa, koji ih povezuje sa gornjom pločom u središnjoj osi. Budući replika bidermajerskog nameštaja nastala u XX veku, izveden tradicionalnim tehnikama i politiran, može se svrstati u nameštaj dobrog kvaliteta, slično stolu-bifeu sa poslužavnikom, o kome je već bilo reči.

U Memorijalu Pavla Beljanskog nalaze se i tri police-vitrine, u kojima su pohranjene različite knjige najčešće iz oblasti umetnosti, pravnih nauka, kao i dela klasične starine, koje je vlasnik pažljivo sakupljao tokom života i ponekad iznova korićio u odabrane kožne poveze sa zlatotiskom.

Bidermajerska vitrina za knjige s jednom fiokom ispod gornje ploče, srednje visine, prva je od pomenutih. Zatvaraju je dvokrilna zastakljena

---

7) Satinwood, Satinholz, Cittronier, Espenille (zantoksylum flavum).

Radni sto (*bureau a cylindre*)
i stolica u stilu secesije

vrata ukrašena drvenim profilisanim lajsnama romboidnih motiva. Unutar vitrine smeštene su tri police iznad kojih je fioka. Bočnu liniju vitrine zatvaraju dugački i tanki stubovi s rezbarenim, pozlaćenim korintskim kapitelima. Postavljena je na okrugle pozlaćene nogare. Upotreba različitih furnira drveta, poput ptičijeg javora, finiširanih visokom politurom, te pozlate uz jednostavnu konstrukciju s pročišćenom i nenametljivom dekoracijom, odlike su bidermajerskog nameštaja, čiji je naglasak na funkcionalnosti (Бујић 2006: 54–55).

U Memorijalu je izložena i druga polica, manjih dimenzija, izdužena, sa pet pregrada za knjige ispreda zastakljena. Nekada se nalazila u trpezariji Beljanskog, a nastala je početkom XX veka, s odlikama nameštaja u stilu Luja

XVI. Drvo je furnirano, delimično intarzirano i politirano.

Velika biblioteka, takođe zastakljena, plitka, od furniranog drveta, politirana, treći je komad namenjen čuvanju knjiga. Zatvorena je zastakljenim dvokrilnim vratima, koja su ukrašena letvicama postavljenim u formi pčelinjeg saća. Bočno su dva plitko kanelirana stuba, a završena je ispuštom u vidu profilisane lajsne, dok su u bazi ove biblioteke dve fioke, postavljene jedna do druge. Po tipu, može biti proizvedena na teritorije Engleske, polovinom XIX veka.

Naročitu pažnju u zaostavštini Pavla Beljanskog privlači njegov radni sto tipa *bureau a cylindre*. Sastoji se od pisaćeg stola, sa tri fioke, zatvorenog cilindričnim (konveksinim) poklopcem, koji se rotira u unutrašnjost kućišta ovog stola. Unutrašnjost takođe sadrži tri fioke, prostor za hartije, kao i radnu drvenu ploču, pokrivenu kožom i ukrašenu pozlatom koja se izvlači napred. Gornja ivica šuplje pregrade u unutrašnjosti, talasasto sečena, krije u uglovima dve male tajne fioke namenjene čuvanju naročitih dragocenosti, koje se izvlače aktiviranjem opruge ispod rezanog ukrasa uz ivicu u dubini šupljeg dela stola namenjenog

hartijama. Na svim pregradama i fiokama nalaze se ukrasne bravice s ključevima. Sto se završava plićim pravougaonim ispustom sa dve police za knjige, koji je zatvoren vratima iz dva krila, sa staklom, dok je gornja ploča od belog mramora. Noge su kvadratnog profila, sužene ka dnu u vidu zarubljene piramide okovane pozlaćenim okovom uz donju ivicu. Ovaj komad može biti varijacija starijeg tipa nameštaja, nazvanog *bonheur-du-jour*, naročito popularnog u XVIII veku (Ajzinberg 2007: 37–39; 45–46). Drvo je furnirano i politirano, veoma kvalitetne i fine izrade, izvedeno verovatno u nekoj engleskoj radionici tokom XIX veka.

Pisači sto dopunjen je vitkom i elegantnom stolicom u stilu secesije i nastala je početkom XX veka. Njena osnovna konstrukcija je lagana, bez rukohvata. Forme secesije, primetne su na blagoj liniji nogu i naslona čiji se vrhovi završavaju volutama. Prazna površina naslona premošćena je valovitom prečkom u vidu dve blago zatalasane trake spojene po sredini. Stolica je politirana i presvučena bidermajerskim meblom po ugledu na zeleni salon.

U salonu Pavla Beljanskog nalazila se i polukružna komoda (*commode demilune*), sa naglašeno konveksnom prednjom stranom. Ovaj tip komoda razvijen je u XVIII veku (Ajzinberg 2007: 134–135). Bajcovana je tamno, konstruisana s dvokrilnim vratima, unutrašnjosti horizontalno podeljene po polovini. Gornja ivica oborena je i ukrašena rezbom, dok su na vratima ovalni medaljoni u formi cveta. Vrata su odvojena od ostatka komode dvema rezbarenim vertikalnim trakama, dok sama komoda počiva na levkastim stopama. Neposredan uzor za ovaj komad nameštaja može se tražiti u engleskim klasicističkim komadima, nastalim krajem XVIII veka.

Memorijal Pavla Beljanskog, celina je koja ga pamti, kao sveobuhvatnu ličnost, osobenih navika, naznačavajući osnovne konture njegove privatnosti. Nastala kao simulakrum njegovog životnog prostora, ambijenta u kome je obitavao, teži da rekonstruiše atmosferu prostora, koji kao ni vlasnik, više ne egzistira u svom izvornom obliku. Ovakav vid artificiranog pamćenja, u vidu spomen sobe, bio je želja samog kolekcionara. Međutim, razlozi koji su stajali iza toga, nisu bili odraz gordosti ostavioca, već želje da se još bolje i potpunije razume njegov primarni legat i životna strast, Spomen-zbirka kojoj je bio asketski posvećen, kroz upoznavanje i evaluaciju životnog iskustva i puta onog ko ju je sakupio.

U tom smislu, sabrani predmeti ponavljaju deo porodične i lične istorije, malih i velikih epizoda koje su oblikovale njegovu svakodnevicu. Različite fasete sopstva Pavla Beljanskog vidljive su kroz ovu za-

ostavštinu, poput: kolekcionara, diplomate, vrednog i disciplinovanog radnika, prijatnog i gospodstvenog domaćina, hedoniste koji estetizuje svoju svakodnevnu rutinu i navike. Baš takav amalgam odraz je nečije privatnosti, teško razumljive i često bez uvida u polje koje krije nečije tajne, nedostupno da učestvuje u otkrivanju celokupne slike, poput nedovršenog ili tamnog slikanog polja, koje provocira imaginaciju posmatrača i svakog koji o istom promišlja, izvlačeći jasnije i življe sadržaj iz onoga što mu je dostupno viđenju.

Izloženi predmeti pripadaju korpusu primenjene umetnosti. Raznorodni po funkciji i vrsti, spojeni su prilikama u kojima ih je Beljanski prikupio. Mada pojedinačno značajni u istorijsko-umetničkom, te kulturnom smislu i kao takvi obrađeni u ovom tekstu, tek sabrani poput mrtve prirode koju možemo nazvati *Slika zaostavštine kolekcionara*, obraćaju se posmatraču, navodeći ga da proširi sopstvenu erudiciju i produbi svoj rafinman, da bi ih razumeo i doživeo, onako kako je to Pavle Beljanski celoga života činio, upotpunjujući smisao svog legata.

Barokna vaza sa dve drške (XIX vek)

The World of Personal Objects and Private Space of Pavle Beljanski

Summary

The Pavle Beljanski Memorial preserves the memory of the great collector in an endeavour to reconstruct the space and ambience where he lived. This memorial was constituted after the foundation of his Memorial Collection in a separate part of the building, and opened in 1966. It was the collector's desire that his private life, the artefacts surrounding him and his collection of European fine art, should be displayed in order to facilitate a better and more comprehensive understanding of his bequest and the circumstances in which it was implemented.

Pavle Beljanski collected the objects displayed in the Memorial during his diplomatic service, particularly Berlin and Rome, and also on his visits to other big cities in the world. These artefacts belonged to the private space in which he lived. The residential unit transferred to the Memorial enlivens the atmosphere of his Belgrade apartment on the corner of Kapetan Mišina and Gospodar Jevremova Streets, in a building erected in the style of Belgrade modernist inter-war architecture. A middle-class home with a dining-room and drawing-rooms, known to us today from the preserved photographs, was the paradigm of his cultural activities, a place where friends could meet and discuss and enjoy art.

Other artefacts from Pavle Beljanski's home are also displayed in the Memorial collection, such as two drawing-room sets, one in Chippendale style and a smaller one in the style of second Rococo, then a carved wooden chest with canopy, different closets for books, his desk and a chest of drawers. In addition, there is a collection of European fine art works with a selection of sculptures and two Flemish tapestries. One glass showcase contains applied art objects and a part of his personal legacy, some objects Beljanski used and some that comprise his family memorabilia. Also, some of the artefacts displayed in the Memorial which are not of European origin.

In this way the Pavle Beljanski Memorial reflects the decades of his dedication to the making of one of the most important art collections in this region.